

verlagen wegens het ontbreken van machtige vakverenigingen'.¹ Employé's en arbeiders moesten voorts in grote getale ontslagen worden: die laatsten, meest inheemse werkkrachten, vielen terug op het armoedig bestaan in de dessa's waaraan zij zich als arbeider op een onderneming of in een fabriek juist hadden trachten te ontworstelen. Wie werk hield, moest genoegen nemen met loonsverlagingen zo drastisch, dat Colijn, toen voorzitter van de ministerraad, schrijvend over Indië in de lente van 1935, van 'de thans tot op het been afgekloven lonen' gewaagde.² Wel waren de kosten van levensonderhoud in vier jaar tijd met meer dan 40% gedaald ('vermoedelijk wel het wereldrecord van de aanpassing')³, maar de lonen als ook de inkomsten van de kleine zelfstandige boeren waren nog sterker verminderd:

'De geldbedragen die de landbouwers nodig hadden voor verschillende behoeftigheden en verplichtingen zoals kleren, zout, landrente, petroleum, trein, tram, bus, enz. daalden minder snel en sterk dan de vermindering bedroeg van hun inkomsten uit verkochte producten en lonen. En om hun schulden af te lossen moesten zij veel en veel meer producten verkopen dan voorheen. De 'schuldbevrijding' werd in vele streken een onoplosbaar probleem.'⁴

Ook het Indisch gouvernement kwam voor acute moeilijkheden te staan. De belasting-opbrengsten gingen met sprongen omlaag. In vier jaar tijd, van 1929 tot 1933, daalden de middelen waarover het gouvernement de beschikking had, van 523 tot 256 miljoen gulden: een vermindering tot minder dan de helft. 'En daartegenover een landshuishouding', zo schreef in 1943 jhr. mr. B. C. de Jonge, terugziende op de begrotingsbesprekingen die hij in de vijfjarige periode van zijn gouverneur-generaalschap (1931-36) had moeten voeren,

'een landshuishouding die maar niet als een harmonica naar welgevallen uitgezet en ingedrukt kan worden, maar eenmaal op een zekere grondslag was gevestigd met een overigens volkomen gezonde tendens van jaarlijks accrès. Daar was niet tegen op te werken! . . . Van welke basis moest men uitgaan? Een terugslag van f 100 miljoen? Het leek niet te optimistisch; wij stelden ons dus op een werkbasis van f 400 miljoen. Maar het bleek veel te hoog gegrepen. Dan maar nog eens f 100 miljoen lager geraamd! Dus werd f 300 miljoen als werkbasis aangenomen, maar ook dat bedrag was nog f 50 miljoen te hoog! Waar blijft men dan met zijn plannen?! Neen, wij beleefden een aardbeving en het huis waarin wij ons be-

¹ G. Gonggrijp in *Ned. volksh.* dl. XV, p. 13. ² 'Nota van de voorzitter van de raad van ministers', 15 april 1935, aangehaald door H. M. Hirschfeld: *Herinneringen uit de jaren 1933-1939*, p. 225. ³ P. A. Blaise in *Ned. volksh.*, dl. VI, p. 285. Indexcijfers op p. 198: van 100 in 1930 tot 57 in juni 1934 (overeenkomstige cijfers voor Nederland: 100-87). ⁴ G. Gonggrijp, a.v., dl. XV p. 12.